

LES EINES DEL CAMP A TAVERNET

Els que vam venir al món el primer quart del segle XX i encara hem pogut encetar el XXI, gràcies a Déu hem estat privilegiats ja que hem viscut resquícies de l'edat mitjana i de la modernitat més exquisida. Em refereixo a la vida de pagès i en la manera de conrear la terra i les eines que s'han usat al llarg de la història. Segons alguns historiadors, l'aixada ja s'usava un segle o dos abans de Crist i encara s'usa en els nostres dies segons per a quines feines. Però per altra banda avui existeixen les màquines més potents, sofisticades i modernes dels nostres dies.

Però jo, que vaig néixer el 1914, em vull referir a les eines (o eïnes que en dèiem) que jo havia vist a casa ja de nano, moltes de les quals per mala sort o deixadesa vam deixar perdre, igual que molts estris de la cuina, encara que n'hem conservat una bona colla.

Si bé els historiadors ens parlen que a primeries de l'edat mitjana ja existien les arades fetes de fusta i amb rella de fusta i orellons també de fusta, les que van arribar fins a mitjan segle XX no devien ser gaire diferents, únicament que l'arada ja era amb orellons i rella de ferro. També ens parlen d'una colla d'altres eines com l'aixada, la falç, la fanga, la palafanga, l'aixadell, la destral, les àrpiques, les forques, la podadora etc., de les quals parlarem més endavant amb detall. Podem dir que totes aquestes eines que hem esmentat han servit fins ben entrat el segle XX, i algunes encara serveixen en el XXI, com són l'aixada, l'aixadell, la fanga i les forques.

Destral de llenyataire amb marques de la forja. Eina de Jordi Sanglas.
Foto: Lluís González

Farem la descripció de les eines que usàrem a la nostra contrada.(1) Començarem per les eines relacionades amb la llaurada. L'*arada*, ja esmentada, servia per fer els solcs a la terra i preparar-la per a la sembra. També hi havien el *rascle*, un estri amb unes pues per estrijar la terra; el *trull*, un aparell amb un o dos corrons per aixafar els terrossos i també un *aplanador* per aplanar la llaurada, segons el país i els costums. Fins ben entrat el segle XX la *fanga* va ser l'eina que més es va fer servir per capbussar la terra. No puc explicar exactament si va ser a la primera o a la segona meitat del segle XX quan van sortir unes altres menes d'arades, la *giratòria* i l'*arada de rodes*, el *brabant* que en deien a la banda d'Olot, i que van suplir les fangues. El pagès des de sempre ha entès que la terra perquè doni bons fruits s'ha de capbussar cada dos anys, si no es deixa a guaret, que en aquest país d'això no n'hi havia costum; capbussar-la vol dir que la cara de sobre ha d'anar a sota i la de baix a dalt, que era la feina que feien les fangues i que després van fer les modernes arades.(2) Les cases que tenien bon rem de terres que s'ho valia per tenir un bon parell de bous, es van proveir de l'arada de rodes, però les de poc rem que havien de llaurar amb un parell de vaques, es servien d'una giratòria. Nosaltres, a casa, com que només teníem vaques i per altra banda l'economia era molt minsa, sempre vam llaurar amb una giratòria.

Per a les feines de la sega, el *volant* de segar blat i altres cereals va substituir les falçs, encara que penso que pel cantó de ponent van fer servir les dalles guarnides d'unues pues que se'n deien *arquets*. Però a bona part de Catalunya es va usar el volant, i l'*esclopet*, una protecció de fusta per no ferir-se les mans. Usar el volant era feina d'homes, per això la *falç* encara va quedar en actiu, ja que en anys de secada els ordis quedaven molt curts i no era possible fer l'estassada que es feia amb el volant, sinó que calia segar a puny, com se'n deia, feina que era més de dones que d'homes. Llavors llogaven dones del poble amb la falç o *falçó*, que prou que ho esperaven per guanyar

algun centímet, tot i que treballaven a menys preu que els homes. Les dones també usaven la falç per collir l'herba per als conills. La *dalla* en els nostres terrenys la feien servir sobretot per dallar les trepadelles, fenc, alfals i l'herba de les margeres, encara que a vegades també es feia servir l'*arquét* per segar l'ordi si era molt curt, en comptes de llogar dones.

Per a la batuda farem un esment especial de les *forques venteres* i les *pales venteres*, que van deixar de ser útils ja a les primeries del segle XX. Quan la batuda estava feta i s'havia posat la palla als pallers i el pallús a la cabanya, s'apilava gra i boll en una pila enmig de l'era i llavors s'aprofitava la marinada de la tarda, per ventar la pila de la batuda i separar el gra del boll. Es feien servir unes forques apropiades per tirar el blat i el boll enlaire al moment de bufar el vent i així queia el gra en una pila mentre el vent s'enduia lluny el boll; com que el gra no quedava del tot net, llavors amb la pala ventera es tornava a ventar i encara de vegades es tornava a repassar amb un *garbell* o *erer*.

Per la meua edat, vaig conèixer les forques venteres però no les vaig veure treballar, ja que quan jo era un marrec, a casa hi havia una pala i dues d'aquestes forques que van quedar abandonades quan vàrem fer servir la màquina ventera. Per altra banda, la primera màquina ventera que hi va haver al poble de Tavertet la va tenir el ferrer, que es coneixia pel ferrer Jep, que a més de ferrer era campaner; fins i tot amb les quatre campanes de l'església hi tocava la marxa reial d'aquell temps. La casa que vivia es deia can Jep i avui es coneix també amb aquest nom. Aquest ferrer, quan encara hi devia haver poques cases de pagès que tinguessin màquina de ventar el blat, es carregava la màquina a les espatlles, que deuria pesar uns cinquanta o seixanta quilos, i anava cap a les cases de pagès que el llogaven per passar el blat i l'ordi. Els cobrava el treball amb una quantitat de blat, i ell, sense conrear la terra, recollia blat per a tot l'any o per a una bona temporada.

Les màquines de netejar la batuda van aparèixer primer al Collsacabra i altres verals que a la Plana de Vic, ja que el Collsacabra és una contrada formada de turons i fondalades i això és causa que la

marinada trobi obstacles que la privin de tirar seguit, més aviat gira d'un cantó o d'un altre; llavors eren poques les estones que es pogués ventar bé i moltes eren les vegades que es feia vespre i encara quedava mitja batuda per ventar; això era molt enutjós i per això quan van sortir les màquines venteres, tothom qui va poder se'n va proveir. En canvi, la Plana de Vic està lliure d'obstacles que la destorbin; la marinada i el vent pot tirar seguit, sempre del mateix cantó i això va fer que els pagesos no tinguessin tanta pressa a comprar una ventera.(3)

Ja de molt antic hi havia maneres i mitjans de transportar els gèneres i viandes. Nosaltres hem conegut el transport amb el *bast* i les *albardes*, els carros i les carretes, encara que no hem trobat dades de quan van començar a existir, tot i que a la nostra joventut tots els pagesos ja n'estaven proveïts. Per altra banda, no hi havia cap

Pagès llaurant amb l'arada a Can Bou (el Prat de Llobregat)
Foto: J. Dolcet
Estudi de la Masia Catalana (CEC)

El ganxo del paller, el tallabarder, la rella, el palot i la fanga. Eines del camp de Jordi Sanglas.
Foto: Lluís González

La falç, el volant amb el bridó per protegir el tall, l'es-clopet, l'arpella desmanegada, l'aixada i l'aixadell. Eines de Jordi Sanglas.

Foto: Lluís González

pagès, a no ser que fos molt modest, que no tingués una carreta, i a vegades algun carro també, per transportar les garbes a l'era, els fems al camp i per a tota classe de menesters. Quan estàvem al poble també vàrem tenir un carro, que vàrem vendre, però encara en guardem els guarniments del cavall: el *collar*, el *bastet*, el *cabessó* i la *retranga*.

Hem parlat de les arades que servien per llaurar, la falç per segar i dels estris per netejar el blat a l'era, però el pagès necessitava moltes eines per fer totes les feines de durant l'any, algunes de les quals encara avui en dia s'utilitzen per a diversos quefers, com les pales, les aixades, els aixadells, les fangues i d'altres, majorment quan es tracta de conrear horts on les màquines modernes no poden entrar, encara que moltes de les que servien en el temps medieval han quedat totalment en desús, com la palafanga, les arades, les àrpiques, el magall o magai i potser d'altres.

Cada feina o menester tenia la seva eina adequada: l'*aixada* per cavar la terra i netejar els conreus de les males herbes i estovar la terra perquè hi poguessin penetrar el sol i les pluges, l'*aixadell*, per fer la mateixa feina, però on les plantes eren més espesses com els alls i les cebes i altres plantes menudes; el *magall*, per esbotzar les terres dures i per arrencar arrels d'esbarzers, per endreçar camins i per fer el que no pot fer l'aixada; les *arpelles*, *àrpiques* o *arpiots*, per cavar la terra quan era molt dura, i en aquest cas també per arrencar patates i remolatxa; la *destral* per tallar els arbres, per

fer llenya i per capolar la fusta per als seus menesters; també l'usaven els carboners. El *rastell* era per rastellar o aplegar herba als prats quan eren secs, les *fangues* per fangar i la *palafanga* per fangar les terres molt toves i esmicolades, i així cada eina servia per a una feina apropiada. La *podadora* servia per podar els ceps quan n'hi havia i els fruits d'altres conreus, el *palot*, per plantar o sembrar mongetes, patates, blat de moro etc, el *podall* o *podaix*, per tallar els esbarzers i la llenya, el *tallabarder*, que era com un podall amb un mànec llarg, servia per tallar bardisses i netejar el bosc; el *ganxo*, per arrencar la palla del paller, i de *forques*, n'hi havia per a la palla i per als fems.(4)

D'altra banda, cal dir que totes aquestes eines que s'havien fet servir des de sempre, a les altres contrades sovint no tenien el mateix nom ni servien per a les mateixes feines, llevat d'algunes. Com que he estat una colla d'anys de la meua vida fent de pagès ho he pogut comprovar i practicar: cada eina tenia una finalitat determinada. Gairebé totes les eines del camp que he esmentat les havia vistes a casa, però, en marxar de pagès les vam vendre o donar, o bé van quedar abandonades; ens en falten moltes tot i que encara en guardem una bona colla. Podem dir, per acabar, que al museu de Tavertet s'hi poden veure alguns estris de casa: una dalla, una màquina de trinxar la carn del dia de matança, una corriola de fusta molt antiga i una forca, entre d'altres.

Jordi Sanglas i Puigferrer

NOTES

(1) Tot aquest treball es refereix a la contrada del Collsacabra i més concretament als rodals de Tavertet, més o menys de costums generals amb poques variacions. No vol pas dir que tota la comarca d'Osona i les veïnes ho facin tot igual.

(2) La terra es capbussarva cada dos anys, perquè solament es feia per plantar les viandes de primavera ja que per sembrar els cereals se solia llaurar generalment amb l'arada d'orellons, o sigui, l'arada plana. Així resultava que es tombava un any sí i un altre no.

(3) El procés per fer la batuda amb animals queda molt ben detallat en el llibre Tavertet. Cent anys d'història (2001), pàgina 134. El que li tocava de fer el paller a casa, quan estàvem a pagès, sempre solia ser el signant d'aquest article.

(4) No cal dir que les eines casolanes d'aquest recull són totes fetes per ferrers i artesans normals; no n'hi ha cap de moderna ni de fàbrica.